

Svakodnevno pripovijedanje i usmena književna tradicija u prigradskom selu Šestinski Kraljevec

Šestinski Kraljevec udaljen je od centra grada Zagreba manje nego, na primjer, neka nova naselja koja se podižu s jedne i druge strane Save. Pored šestinskog potoka posljednja je stanica autobusa koji polazi s Mihaeljevca i uz potok zaokreće kao pred graničnom linijom. To mjesto zovu »križajne«, a ne ukrštaju se samo putovi, jedan koji vodi uz potok i drugi koji vodi prema šestinskoj crkvi i dalje, nego se i potok ukršta s cestom. Važnost neuglednog potoka bila je sve donedavna izuzetna.

Stanovnici Zagreba uz ime Šestine i Šestinski Kraljevec vezuju poznate šestinske pralje koje su im na potoku prale rublje. Predodžba o šestinskim praljama koje u narodnim nošnjama donose u kuću manje ili veće svežnjeve čistog rublja zamotanog u plahtu, postala je, čini se neizbježno, idealizirana. Rublje je mirisalo, kažu, na čisti zrak i vodu s potoka, na travu, jednom riječju na selo idealizirano iz perspektive onih koji ne žive na selu. Rublje ionako nije moglo mirisati na muku i napore onih žena koje su ga prale ljeti i zimi na potoku, gdje bi im muževi, oni koji nisu bili zaposleni u kamenolomu, donosili i ručak. Rublje nije moglo mirisati na reumatične ruke i noge žena koje su zimi pored potoka grijale na otvorenoj vatri vodu i kada bi im se ruke ukočile od hladnoće umakale bi ih i grijale u toploj vodi i nastavljale s pranjem. Kada se jedna žena vratila smrznutih ruku i mokrih nogu nakon uobičajenog pranja rublja: »I došla doma, tu su joj svijetle visile z rukavov smrznjene, znate, i malo se prigrrijala...«¹, nakon toga žena je rodila!

Na potoku i uz potok, koji danas izgleda sve neugledniji u usporedbi sa značenjem koje je imao, odvijao se veliki dio života. Potok je postao i mjera vrednovanja čovjeka. One djevojke i žene, naime, koje nisu prale rublje na potoku bile su »manje vrijedne«, nisu valjale po mišljenju svojih susjeda.

¹ Magda Kecerin, rod. Boltek, 1910, Šestinski Kraljevec. Snimljeno 24. III. 1974, kolut br. 721.

Žena koja mi je to saopćila nije prala rublje na potoku jer je zajedno sa svojim sestrama, majkom i ocem danima i noćima bila zgrbljena nad izradom opanaka. Žene su rekle majci da joj kćeri »ne vrijede«² jer ne stoje poput svih ostalih žena i djevojaka na potoku i ne peru rublje.

Uz pranje rublja izmjenjivale su se i obavijesti o svim događajima i ljudima u selu; jedan kazivač je rekao da su tu žene svakoga »oprale«.³ Ne prati rublje na potoku značilo je, dakle, jednim dijelom ne biti uključen u izmjenu informacija o svemu što čovjeka okružuje, značilo je ne sudjelovati s ostalima u vrednovanju i ponovnom vrednovanju svega što se zbivalo u selu.

Međutim, i za one žene koje su prale na potoku postojao je, kao i za one žene koje nisu prale, još jedan kriterij vrednovanja:

»I koje su čak gaće nosile — da to nisu bile poštene ženske. Bez gać su prale...«⁴ I zimi su žene prale na potoku bez gaća. Tek kasnije, po riječima kazivačice, nosile su i prilikom pranja rublja duge gaće. Očito da je kazivačica bila distancirana u odnosu na žene pralje jer je i sama bila pogođena kriterijem vrednovanja. Zanimljivo je da se kazivačica još uvijek na neki način opravdava, pa me uvjeravala da jako voli prati rublje; žao joj je što nije mogla s ostalima prati na potoku jer misli da bi tako ojačala i tjelesno bila razvijenija.

Život je tekao usko vezan uz potok, a može se reći i da je potok tekao kroz život ljudi.

Drugi izvor zarade bio je kamenolom. Kao što su žene rano ujutro dolazile na potok da zauzmu bolje mjesto, tako su muškarci dolazili već u tri sata ujutro da zauzmu mjesto u »kameniku«. U jedno poslijepodne od dva kazivača dobila sam dva različita podatka, naime, da je bilo štrajkova u »kameniku« i da tih štrajkova uopće nije bilo.⁵

U trećem izvoru zarade sudjelovala su djeca. Oko pet sati ujutro, prije školske obuke, nosila su djeca mlijeko u grad. Pješke su išli do Zvijezde a zatim tramvajem, dok su neki od njih sve obavljali pješice i vraćali se pješice, a morali su stići u osam sati u školu. Kada bi se vratili kući, dobivali su komad kukuruznog kruha, a oni bolje stojeći dobili bi i bijelu kavu. Kruh je bio pečen u krušnoj peći i često je bio već i pljesniv kad su ga jeli, ali novi kruh se pekao tek kada je stari bio potrošen.

Drago Malec kaže da su ljudi u Šestinama prije mnogo više štedjeli, pa kao primjer navodi da bi prije II. svjetskog rata prodavač s pecivom obišao po dva tri puta selo i ne bi prodao više od dvije do tri kifle.

Samo kada bi roditelji odlazili na sajam, znali bi djeci donijeti bijelog kruha (pola kilograma) i kobasice »jegerice«, dok su bili rijetki oni koji su kupovali »pravu somericu«. Isti je kazivač rekao da se prije u selu znalo tko je tko, znalo se naime, tko je bogat, tj. veliki gazda, tko je »manji« gazda i tko je siromah, a sirotinja se također dijelila na »veću« i »manju«

² Vidi bilješku br. 1.

³ Drago Malec, rođ. 1922. Severnjak 6, Šestinski Kraljevec.

⁴ Vidi bilješku br. 1.

⁵ Kelković Jaga, rođ. Mitak, 1915, tvrdi da je bilo štrajkova u kamenolomu. Drago Malec, rođ. 1922, kaže da nije bilo štrajkova. Snimljeno 1. VI. 1975, kolut br. 873.

sirotinju. Danas, se više ne može znati tko je bogat a tko siromašan, jer su prije ljudi štedjeli i kupovali zemlju, dok danas, po riječima kazivača, svi kupuju automobile iako im je kuća, na primjer, dotrajala, pa bi po njegovu mišljenju bilo potrebnije ulaganje u kuću.

O čemu se god govorilo, provlači se trajna opreka između onoga »prije« i ovoga »sada«. Ako se pitanje odnosi na sadašnjost, pojavit će se asocijacija na ono »prije«, na prošlost, i obratno. Česta je reakcija kazivača da ih raspitivanje o prošlosti potakne na kritiku suvremenog načina života. Između polova »prije« i »sada« taložile su se dobivene informacije ne samo u Šestinskom Kraljevcu nego i u toku terenskog istraživanja u drugim krajevima. U ovom polariziranju i prepletanju dviju doživljajnih slika svijeta, »prije« i »sada«, iznenađujuće je i neočekivano djelovalo susresti u prigradskom selu sačuvane stare predaje. Predaju o ukinuću tlake (Građa, tekst br. 11) ispričao je čovjek zaposlen u jednoj zagrebačkoj ustanovi, rekao je jednostavno da radi na Zrinjevcu. Predaja je ispričana s elementom ponavljanja koje je karakteristično za bajku: nakon svakog udarca, tri puta, prurušeni princ progovara. Nakon tečeg udarca tlaka se ukida riječju: »Stop« (»Stop. Što si tukao, tukao si, više nećeš«.) Pojava osuvremenjivanja očigledna je u leksici; riječju »stop« obilježen je važan trenutak, mogli bismo metaforički reći da je time obilježen trenutak prijelaza i ulaza u glavnu povijesnu ulicu — bez tlake. Predaja o kopanju zlata pod Medvedgradom (Građa, tekst br. 9) ispričana je također s osobinom bajke: vrag tri puta ometa kopače i oni svaki put progovore usprkos uvjetu da moraju šutjeti. Predaju o Matiji Gupcu ispričao je kazivač po zanimanju vodoinstalater; zanimljiva je, međutim, činjenica da predaja ne imenuje Matiju Gupca, nego ga obilježava »velikom rubačom i rogljama«: krenuo je da ubije kralja, ali je na putu bio uhvaćen jer je udaljenost između njega i kralja bila velika. (Građa, tekst br. 19)

Isti kazivač koji mi je ispričao predaju o pobunjenom seljaku u velikoj rubači rekao mi je da su djecu u Šestinama plašili prijetnjom da će ih odnijeti čovjek u zelenom kaputu ili da će po njih doći »crna kraljica«.⁶ Čovjek u zelenom kaputu bio je »jeger« koji je na oba ramena nosio hrastov list a išao je u željeznom oklopu dok su pred njim padala stabla, a zečevi sami padali u zamke.

Tako su djeca, danas ljudi između četrdeset i šezdeset godina, slušala priče o »jegeru« koji bi ih mogao odnijeti iz kuće. Oni se isto tako sjećaju ne samo da su morali jesti kruh koji je bio pljesniv nego su od svojih očeva čuli da su djeca u Šestinama prije spavala na podu i jela s poda iz jedne zdjele, da često nisu imala čime da se pokriju, neka su čekala da se otac skine kako bi se pokrila njegovim hlačama, u kućama nije bilo stolica za sve ukućane a ni ležaja za sve, pa su djeca spavala nepokrivena na golom podu.⁷

Događalo se da nakon željenog očekivanja djeca ne dočekaju da im roditelji donesu sa sajma bijelog kruha i kobasice; roditelji su se vraćali pra-

⁶ Branko Herceg, vodoinstalater. Snimljeno 24. III. 1974, kolut br. 721.

⁷ Vidi bilješku br. 1.

znih ruku, a kada bi djeca pitala zašto nisu donijeli komad bijeloga kruha, odgovarali bi im: »Nisu ga na potoku spekli«. ⁸ Potok je bio realnost i metafora života.

Hrana se nije kuhala svaki dan; skuhali bi, kako kažu, obično veliki lonac »bažula« s kupusom i to bi trajalo po nekoliko dana. ⁹ Dok bi djeca jela iz zdjele na podu, muškarci bi jeli za stolom a žene sa žlicom u ruci prilazile bi zdjeli ili loncu, zagrabile bi i okretale se prema vratima, zatim bi se opet vraćale da zagrabe jelo i ponovo okretale k vratima. Kazivač kojemu je sada pedeset i pet godina kaže da se meso nije jelo iako je njihova kuća bila jedna od imućnijih; otac je na svoj način **objasnio** djeci zašto se meso ne jede:

»Čušpajz, veli on, to vam je zdravo. Mesa ne smete jesti, veli, jerbo mesom hraniju reštante ove u zatvoru tak' da prije umreju. S tim nas je plašil. Vidite kak je to bilo prije«. ¹⁰

Kako se danas živi, a kako je bilo prije! Često ovim ili sličnim riječima kazivači poprate svoje pripovijedanje; unutar takvog suprotstavljanja zna se javiti i nostalgija za prošlošću, iako se mnogo češće, mogli bismo reći u pravilu, ističe kako je »danas« život bolji i lakši.

Danas, međutim, više nitko ne pjeva, primjećuje jedna kazivačica, a prije se mnogo više »popevalo«; ¹¹ pjevalo se na cesti i u kući, na polju i na svadbi. A danas? Danas ni svadbe nisu prave. Neki drže svadbu u »Šestinskom lagviču«. Druga kazivačica uvjerava me, međutim, da ima još uvijek pravih svadbi, skuplja se novac »na kuhaču« (Dajte ljudi na kuhaču, kaj bu snehe za zibaču!) i skače se preko vatre koja se zna od toga skakanja silno rasplamsati. ¹² Obje kazivačice misle da mladenke više ne gledaju »čez sito« dok mladi dolazi s muzikašima. Na moje pitanje zašto se gledalo kroz sito, prva kazivačica odgovara: »Zato da bu ona jača od njega, da se njega ne boji«. ¹³ Budući da se često razmišlja o prošlosti u opreci prema doživljaju stvarnosti, sadašnjosti, kazivačica odmah nakon ovog odgovora pripovijeda o čestim rastavama brakova. Mladi parovi se rastavljaju i ne zna se tko je jači, oboje su jednako jaki, ali djeca su slaba i stradaju. Prije? Prije se žena ne bi rastala od muža, primjećuje kazivačica, mogao si na njoj drva cijepati — sve bi izdržala. Žena o tome, međutim, ne govori s nostalgijom i zaključuje: »Tak vam je to bilo. Prije su žejnske bili robovi«. ¹⁴ Ista je kazivačica ispričala već spomenuti slučaj žene koja se vratila kući s ledenim svijećama na rukavima i rodila.

Ljudi zamjećuju promjene, izostanak ili prisutnost nekog momenta u trajanju običaja, i na temelju, dakako, svoga subjektivnog doživljavanja opaženoga stvaraju svoje sudove, odmjeravajući uvijek život kakav je »danas« u odnosu na život kakav je bio »prije«. U procesu takvog uspoređivanja može se javiti i javlja se i nostalgija za onim »prije«, za prošlim

⁸ Vidi bilješku br. 1.

⁹ Drago Malec. Snimljeno 19. I. 1974, kolut br. 710.

¹⁰ Vidi bilješku br. 9.

¹¹ Vidi bilješku br. 1.

¹² Kazivanje Marije Lesić, rođ. Benko, 1928. Snimljeno 19. I. 1974, kolut br. 710.

¹³ Vidi bilješku br. 1.

¹⁴ Vidi bilješku br. 1.

običajima. Treba imati na umu da se pri tome ne uspoređuju »činjenice« nego subjektivno doživljavanje nataloženo oko nekih činjenica; ono što nam kazivači kazuju, to je prije svega — sjećanje na »činjenice«. Ako saznajemo, na primjer, da se prije više »popevalo« nego danas, da se danas uopće ne pjeva (zaoštavanje izjave), pogotovo da mladići više ne pjevaju kao prije, onda to nije »čisti« podatak, nego rezultat kazivačeva subjektivnog, binarnog razmišljanja, s nostalgijom koja izbija iz doživljaja, a ne iz činjenica. Činjenice možemo približno odrediti.

Žena koja je primijetila da se više ne »popeva« bila je dobra pjevačica, voljela je pjevati; sada je u odmaklim godinama kada se više ne pjeva; ona zamjećuje da se pjevanje povuklo, da se na »križajnu« više ne pjeva, kao što ni po kućama djevojke više ne pjevaju kao prije. Nostalgija koju osjeća proizlazi: prije svega kao sjećanje na vrijeme kada je sama pjevala i kao sjećanje na majku koja je lijepo pjevala. Ista žena, međutim, ne čuje kako trešti glazba iz muzičkog automata u gostionici na »križajnu« i kako djevojke u društvenom domu slušaju gramofonske ploče. Kazivač koji je rekao da je vidio kako djevojke subotom poslije podne slušaju gramofon osudio je »pojavu« jer misli da je djevojkama dužnost da subotom urede svoj »veš« i da u kući za njih ima dovoljno posla, osim toga vidi tu »činjenicu« i kao moralno nepodobnu za djevojke.¹⁵

Dobivamo, dakle, podatak da se ne pjeva, a u isto vrijeme trešti pjesma koja pristiže drugim putem: muzički automat (u gostionici: »Kod Marijete«), gramofon, tranzistori i televizijski prijemnici.

Djevojke, na primjer, koje mijenjaju gramofonske ploče i ne rade pri tome ništa drugo nego slušaju ili plešu, ne peru suđe, ne peru rublje, nego slušaju pjesmu ili se kreću u ritmu pjesme, slagera, u čovjeku koji je rođen i živi u Šestinskom Kraljevcu izazivaju — osudu. Čovjek primjećuje da djevojke »ništa ne rade« (samo slušaju pjesmu), i ono što ga nuka na prijekor i osuđivanje pojave, to je upravo razdvojenost pjesme i rada; do zgražanja ga dijeli samo jedan korak, naime, djevojke se ne zabavljaju same — društvo je mješovito. Upravo ova osuda proizlazi iz trajne opreke između onoga »prije« i »sada«. Kao što se prije znalo tko je veliki gazda, tko manji, a tko je siromah, tako se znalo i mjesto pjesme i pjevanja u životu, kao što se je znalo i gdje je mjesto djevojci. Prije nije bila poštena žena koja je nosila gaće, a danas je moguće sumnjati u moral ako se djevojka nađe subotom u Domu i zabavlja se u društvu mladića slušanjem ploča i gledanjem televizijskog programa. Primjedba kazivača koja se odnosi na »loše« ponašanje djevojaka, na to da se one »natežu« s momcima, samo je subjektivna interpretacija traženih »činjenica« koje će potvrditi njegovo gledište o tome gdje je djevojci mjesto. Tako se sudovi o prodiranju suvremenih oblika društvenog života u prigradsko naselje stvaraju na temelju »znanja« o prošlosti, znanja koje bismo mogli nazvati nekim oblikom navike na prošle običaje. Prodiranje novih društvenih navika praćeno je moralnom osudom.

Kao što se može dobiti podatak da se više ne pjeva, ili se uopće ne pjeva, tako se isto kao odgovor na pitanje o čemu se obično pripovijeda od mnogih može čuti — da se danas ne pripovijeda kao prije, da se uopće ne

¹⁵ Drago Malec. Snimljeno 19. I. 1974, kolut br. 710.

pripovijeda jer navečer svi gledaju televizijski program i šute, a preko dana rade! Prije se, dakle, pripovijedalo, dok danas više priča nema! Kada se postavi pitanje o čemu se prije pripovijedalo, dobiva se također negativan odgovor, kojim se osporava prethodna tvrdnja da se više ne priča kao prije. Takav se odgovor često mogao čuti na terenskom radu u Hrvatskom zagorju kao i u ostalim krajevima Hrvatske. Međutim, razgovorom o istinitim i neobičnim doživljajima obično se otkriva živa pripovijedačka tradicija.

U Šestinskom Kraljevcu razgovor je u jednoj kući krenuo opet iz karakteristične opreke »prije« i »sada«. Na moje pitanje sjećaju li se kakvih istinitih doživljaja, jedan je kazivač rekao da se prije »moglo još nekaj doživjeti« a danas više toga nema. U tonu izrečene primjedbe bio je prizvuk nostalgije zbog toga što danas više nema ničega i ništa se osobito više ne može doživjeti. Čovjek koji je to rekao (takva se primjedba vrlo često može čuti u toku terenskog istraživanja) vidio je kao mladić u blizini gostionice pored šestinskog potoka — tri ogromna, visoka čovjeka s kišobranima u ruci — bili su visoki oko tri-četiri metra.¹⁶

U razgovoru se kasnije ipak ispostavilo da se neprekidno nešto doživljava. Za čovjeka koji može doživjeti, vidjeti nešto neobično, čudno, kaže se da je »nastoran«, da vidi »mrak« (prikazu).¹⁷

Dva-tri dana nakon nasreće na Mirogoju, kada se prevrnuo tramvaj s putnicima, vidjela su dvojica koja su prolazila kasno noću s konjskom zapregom kako se u blizini Mirogoja kreće povorka ljudi u bjelini i bez glava.¹⁸ Pripovijedanje istinitih doživljaja vrlo je raširno u svim selima, često su to doživljaji u kojima se čovjek noću ili danju izgubi u šumi, nešto ga zavede pa zaboravi cilj kojem se uputio. Pripovijedanje istinitog doživljaja koji sam snimila u Šestinskom Kraljevcu zanimljivo je i stoga jer je vezano uz »neobjašnjivo« lutanje po Zagrebu, a lutala je žena koja je donijela oprano rublje u ulicu Prilaza JNA, preuzela prljavo rublje i krenula kući.

»Zamislite vi to. I sad, isto je bilo ovako maglenito vreme. Ja sam po celom Zagrebu nosila (rublje, D. Z.), ja nis' znala gdi sam. I ja sam tu (Prilaz JNA, D. Z.) pobrala već. Tu sam donesla čisti veš i uzela prljavi. I idem van. I ja sam trebala, kak sam iz austora zišla, tak sam trebala iti gore, ziti na Mali plac van. Ali meni, kao da mi samo netko rekao: — Ne. Ti ne ideš gore, neg' moraš iti dole. —

I dole, sećam se da sam došla na tramvajsku prugu. I sada vi mislite, s Prilaza ja sam došla — već nije tramvaj vozil, nekam dolje, valjda na Žitnjak, već nije bilo dalje pruge tramvajske. Rampa bila nekakva. I sad ja.. I zamislite vi, a tak sam teško nosila toliko culo na glavi. I sad ništa ja, ali nikoga da bi ja pitala, mene je ko da me furt nekaj da nikoga ja nesmem pitati. Ali tu kad sam ja došla, već dalje nis' mogla. Ja sad tu pitam, reko: — Gospođo, jednu žensku, gospođo, kud bi ja došla tu na Langov trg? — Joj, ona mene pogleda, veli, gospođo, pa gdi ste vi od Langovoga trga! —

¹⁶ Drago Malcc. Snimljeno 19. I. 1974, kolut br. 711.

¹⁷ Vidi tekst kazivanja Marije Lasić, Građa, tekst br. 8.

¹⁸ Vidi: Građa, tekst br. 13.

A ja ne znam uopće gdi sam bila. Valjda negde na kraj Zagreba. I sad kaj, ona meni veli: — Sad morate it' na onu stranu, tam na taj tramvaj, i onda valjda uzeti prelaz — veli, tak nekaj slično.

Kad vam ja dojdem, ja dojdem tam na tramvaj, opet ja vozim natrag, ništ ne znam kud se vozim, kam vozim, dok nisam došla na trešnjevački plac. Zamislite sad, kakvu sam ja prugu hodila po Zagrebu. Trešnjevački plac. I tam se skinem i još ne znam gdi sam. Ali srećom, vraćam se ja sim pram kazalištu. E, tu kad sam kazalištu došla, onda sam se ko da sam se probudila. Onda sam si tu raspomogla to culo s glave, onda sam ja tu se odmorila. Onda sam ja se tu, probudila sam se, onda ja tu reko: — Bože, gdje sam i kud sam ja sad to nosila? —

Ja sam tak žmehko nosila, da više nisam čula jel su mi više moja glava... Ukočilo mi se ovo sve tu... Pa ja sam sigurno dva sata nosila to po gradu da ja nisam znala gdi sam i kud sam. E, onda tu kad sam došla tu kod kazališta, e, tu sam se probudila, tu sam znala kojom ulicom sam išla pa sam došla na Langov trg.¹⁹

Kazivačica nije i ne mora biti svjesna tradicije unutar koje oblikuje svoj istiniti doživljaj. Ako navedeno pripovijedanje istinitog doživljaja ispričanog u prvom licu pokušamo objasniti s medicinskog gledišta, time ne bismo još ništa rekli o prirodi rado pripovijedanih i isto tako rado slušanih »izvještaja« o doživljajima kojima kazivači i njihovi slušaoci ne nalaze odgovor na izričito ili prešutno postavljeno pitanje: »Što bi to moglo biti?« Doživljaj je u ovom slučaju vezan za grad, Zagreb, i lutanje se ne razlikuje od lutanja po šumi, odvija se od centra do gradske periferije i natrag ponovo do centra. Doživljaj je ispričan kao drama u kojoj se glavno lice kreće nesvjesno kao u snu (kazivačica kaže na kraju da se »probudila«) po nalogu nenapisanih didaskalija: donosi čisto rublje; preuzima prljavo rublje; izlazi. Treba krenuti uobičajenim smjerom, ali drama počinje. »Ne. Ti ne ideš gore, neg' moraš iti dole.«

Podjednako kao što se kratka saopćenja kojima je ispričan istiniti doživljaj mogu nazvati izvještajem, mogu se nazvati i didaskalijama dramatičnog doživljaja koji ima tri »čvorišta«. Nakon imperativa: »Ne. Ti ne ideš gore...« slijedi lutanje gradskim ulicama i dijalog s nepoznatim prolaznikom. Prvo je, naime, netko nepoznat i neobjašnjiv (netko ili nešto) naredio da ne ide gore, nego dolje. Nakon tog naređenja slijedi dijalog s nepoznatim ali objašnjivim, s prolaznikom (ženom) — pitanje i odgovor. Zatim slijedi ponovno lutanje, pad u neobjašnjivo (nesvjesno) sve do buđenja u blizini prepoznatljivog (zgrada Hrvatskog narodnog kazališta). Ovo posljednje, treće dramsko čvorište, obilježeno je unutrašnjim dijalogom koji je iskazan pitanjem bez odgovora: »Bože, gdje sam i kud sam ja sad to nosila?« Pitanje bez odgovora ujedno je i epilog drame. Pričanje istinitih doživljaja u osnovi uvijek završava takvim pitanjem bez odgovora. Ako zadržimo ono »bože«, svejedno da li kao obraćanje Bogu ili kao uzrečicu zaboravljenog konteksta, onda je kazivačica završila pripovijedanje, izvještaj o svom dramatičnom doživljaju, pitanjem koje se može čuti, i često ga čujemo na terenu formu-

¹⁹ Vidi bilješku br. 12.

lirana kao: »Bože, što bi to moglo biti?« Takvi se i slični istiniti doživljaji, predaje, iznose slušaocima kao izvještaj koji ih poziva da se zamisle: »Što bi to moglo biti?« Slušaoci ne nalaze odgovora ali zato, gotovo u pravilu, nalaze sami slične doživljaje, vlastite ili one koje su čuli od drugih. Tada jedna predaja povlači za sobom drugu, pa se tako u stvari na pitanje odgovara pitanjem. Zagonetka doživljaja ostaje neriješena kako bi omogućila idući primjer istinitog doživljaja koji će potvrditi nerješivost, neobjašnjivost, ponavljajući izričito ili prešutno isto pitanje: »Šta bi to moglo biti?«

Prvi put sam čula za ovaj istiniti doživljaj kada ga je kazivačica pripovijedala na pauzi u ustanovi u kojoj je zaposlena. Tada je ispričala još dva svoja doživljaja i dvije predaje koje je čula od djeda. Zažalila sam što nisam imala magnetofona, ali prilika da snimim njezino pripovijedanje pružila se ponovno u njezinoj kući u Šestinskom Kraljevcu. Treba napomenuti da je kazivačica osoba s izrazitim smislom za sve praktične poslove, da je veoma budne pažnje za sve s čime dolazi u dodir kao i to da je pedantan i neumoran radnik.

Potreba za pripovijedanjem istinitih i »neobjašnjivih« doživljaja ne pripada, dakle, prošlosti i nije »ukras« seoskog života od »prije«, nego je vrlo živ i dinamičan nedjeljivi dio svakodnevnog pripovijedanja i danas. Zagrebački tramvaj može biti, isto kao i šuma, sredstvo, a čitavo gradsko područje — mjesto lutanja čovjeka pokrenutog prodorom nepoznate i bezlične sile (netko ili nešto): »Ne. Ti ne ideš gore...«

Tako se pokazuje kako treba prihvatiti, na primjer, podatak da se danas više ne pripovijeda kao »prije«, da svi gledaju televizijski program i šute.

Kazivačica koja mi je rekla da se danas više ne pjeva i ne priča kao prije i da svi imaju televizore u kući, uz osmijeh i nevoljko, tonom kojim se govori o neozbiljnim i nevažnim stvarima, onako »usput«, rekla mi je da se jedan čovjek u Šestinskom Kraljevcu noću zabunio i udario po stražnjici »coprnicu« koja je prala rublje na potoku, udario ju je i rekao: »Kaj se sada pere?« Nakon toga bio je osam dana bolestan!²⁰ To je primjer pričanja istinitog doživljaja koje je sredina prihvatila, i ne pripovijeda o tome samo onaj tko je doživio susret s »coprnicom«, nego i ostali koji se pozivaju na »činjenicu« da su to čuli upravo od onoga tko je udario »coprnicu« po stražnjici.

U razgovoru rekao mi je jedan kazivač kako je pozivao svog prijatelja da noću nekamo krenu, a on je to odbio riječima: »Ne idem, buju me coprnicice oprale v potoku.«²¹ Činjenica da su obojica tada bili pijani ističe prisutnost tradicije usmenog pripovijedanja u svakodnevnom životu i svakodnevnom pripovijedanju i — danas.

Unutar svakodnevnog pripovijedanja javljaju se i prepleću određene sheme pisane i usmene književnosti. Književnost nije, i nikada nije ni bila, dodatak životu, nego je sa životom čovjeka nerazlučno vezana. Svakodnevno pripovijedanje nosi sve tragove usmene ili pisane, ili i jedne i druge, književne kulture.

²⁰ Vidi bilješku br. 1.

²¹ Juraj Lasić, rođ. 1925. Snimljeno 19. I. 1974, kolut br. 710.

Kada se razgovor koji sam snimila u Šestinskom Kraljevcu vodio o davanju »plave koverte« liječnicima, pokazalo se da kazivači misle da je taj namet koji dobrovoljno preuzimaju neophodno potreban, pa se upravo iz takvog stava javila kao »sama od sebe« priča o istinitom slučaju, a istinitost »činjenica« je kao i u svakoj priči posve sporedna u odnosu na interpretaciju »činjenica«. Riječ je o priči (Građa, tekst br. 3) u kojoj se javlja tragihumorni prizvuk nad »slučajem« čovjeka koji je odbio da daje mito liječnicima, nije dopustio da kćerka odnese šunku na »poklon« liječniku koji će ga operirati, nego je rekao kako će se on već vratiti da jede šunku. Čovjek je, međutim, umro, a kazivači primjećuju da šunku nije pojeo ni on, ni liječnik. Ostaje kao latentna opomena: da je »poklonio« šunku — ostao bi živ! Priča se pripovijeda kao »dokaz« da treba davati mito liječniku, koji inače može čovjeka jednostavno »prerezati«.

Kao priča ispričan je i istinit slučaj o tome zašto je kazivač napustio dalje školovanje u Zagrebu (Građa, tekst br. 1). U pitanju je bila »zavjera« profesora (u vrijeme bivše Jugoslavije), koji su na svoj način zahtijevali mito.

U svakodnevnom pripovijedanju zaokupljenost »činjenicama«, istinitim »slučajevima« daje u rezultatu manje ili opsežnije književno organizirane cjeline koje lako fluktuiraju i promiču pred nama i oko nas nezamjetljivo i prirodno, tako da i ne primjećujemo da svi u njima, svatko u sferi svoje književne kulture, podjednako sudjelujemo, gotovo nesvjesni uske povezanosti i prožimanja književnih sfera, usmene i pisane književnosti.

GRADA

1.

Za ono vrijeme samo četiri smo išli dalje u gimnaziju iz Šestina. Dva su pali već u drugom razredu, ja sam pal u četvrtom na maloj maturi, a niti jedan nije završio dalje više, za ono vrijeme.

Pa sad, znate kaj, nisu bili, bile su mogućnosti, ali, kak bi vam to rekel, za ono vrijeme profesori su k meni dolazili, a to bilo tragično. K meni. Tak. Oni su hteli Šestine, znate, izlet, ti si v Šestin, pa bumo došli k tebi. Počeli su dolaziti ovak za kolinje, na kobasice, pa na vino, pa na črešnje, pa na jabuke, i tak su dolazili, jel tak. Oni su, oni su stalno dolazili i tak dugo su dolazili dok je to tata mogel zdržavati, znate jel toga sve više dolazilo, sad je došel jedan pa drugomu pripovedal, pa je došel drugi, ne, pa je došel treći, pa sve tata morao davati i tak da više tata nije mogel pod krajnje vrijeme, veli tata: — Kaj bumo sad napravili, boga ti, veli, nezgodno je, veli, da je steramo. — A nije to bilo za zdržati. Puno su jako dolazili.

— Kako su dolazili, s djecom i sa ženama? (D. Z.)

Sve skup, kak je god bilo, ne.

— I na ručak? (D. Z.)

Pa da. Ja se sjećam profesor moj, mali je bil, on je dolazil sa ženom i tak i onda tata mu se nekaj zameril, nije ga više onak primil kak ga je obično. je ga primil, al ga nije već ono, znate.... Možeš ga dva tri put primit a posle nemreš, jel tak. I onda je došel u školu i onda je sve on profesore, veli: — Nemojte više gore iti, veli, nekak to ne štima.

Tak da sam ja imao za polugodište sedam kolaca, oni su mene tak, znate, zašlikali.

— A prije ste imali dobre ocjene? (D. Z.)

Ne, ja sam jako dobar bil đak, ne da se, bez veze, ja sam bil jako, jako dobar dak. I onda on veli, veli: — Bumo mi njega naučili, tak da bu on natrag nas zval, znate, da bude ispravil, ne. To bila finta, ne. To nam je jedan profesor došel reči, ne: — Nemojte, veli, meni nezgodno, veli, dole se dogovaraju da ti buju sinu dali kolce tak da buju opet gore dolazili, znate.

I onda tata veli: — Bolje da ti prekineš. I tak sam ja prekinul.

— A da li ste vi svojim profesorima donosili nešto sami? (D. Z.)

Ne. Dole nikada. Ne. To nisam nikada. Nikak. Oni su dolazili gore.

2.

A sada vam budem ja ispričala svoj doživljaj kaj sam ja imala. Ja sam išla da se ne bude moj muž kartal i pil. I išla sam vam ja tu jednoj u Dugu ulicu, ne čekajte kak se zove ulica.... Amruševa, nije važno, al mišlim da je Amruševa, ja bi sad to znala pogoditi.

— Tko vam je rekao za tu ženu? (D. Z.)

Jedna medicinska sestra, ona je bila još bolje slabovjerna neg ja. I mi smo tak o svačemu si pričale, i ona je rekla kak je ona bila pred rastavu s mužem, kak nije bilo ovo, kak nije bilo ono, kak joj je ta pomogla.

I sad ja sam si pak misl'a reko, kak bi ja nega odvrtila da se ne bi karto, reko ja bi zbilja, čovjek bi sve reskirao, jelte, da si spasi brak i život poljepša, sve. I dobro. Ona mene preporuč. Idem ja tam. Idem ja tam. Ona (vračara, D. Z.) isto kak i Vunarička (druga vračara, D. Z.) gled. i mi u ruku, i ona meni veli, veli: — Znam celi vaš život. Ovo ne štima, ono ne štima, i radi čega vam je najbitnije, ona mene pita. Ispričam tak kakva je situacija, i tak, i ona meni rekla: — Znam kaj, morate donesti iz devet crkvi svete vode.

Kaj vi mislite kak sam ja po celom Zagrebu (smije se) išla i tu sam svigde molila. Sad, to nije od štete ni bilo. Onda moram na mladu nedelju, aha čekajte to, iz devet crkvi vode, svoj venčani prsten, svoje lasi i njegove lasi. A gde bum sad ja zela njegove lasi. Ja sam si mislila kak dojt. do, normalno da mu hoću lasi odrczati, a on to ne sme znati, ništ od toga, i njegovu košulju, pitaj boga, črnu kokoš. I, a ja po noći kak je on došel cugoš, on je spal, ja sam njemu odrczala lasi. Ja sam si sad mislila, on to sad prvi put čuje (pokazuje na svog muža), ja sam si mislila reko, da me vidi da ga idem škarami sad po noći, bi možda si mislil da ga oču zaklati da se ovak naglo zbudi. Svašta moglo bit. I lepo vam ja to sve prikupim i nosim ja to njoj. I sad je ona meni rekla da ja to moram na mladu nedelju, prvu nedelju u mesecu, pri neg ide sunce van, jedan dio toga zakopat na drvocep, a jedan dio zapalit na raskršću, isto prije neg sunce izlazi van, gdje se križaju četiri puti, treći dio di se križaju tri puti. Zamislite kakvog sam ja posla, i to sve napraviti u, kaj vještica sam bila, da mi nešče videl, deca, ja si to, kak sem bila glupa, ja si to nemrem zamisliti. I sve sam ja to napravila (smije se) i od toga ništ, i on je dalje pil i kartal se. Ništ mi ni pomoglo.

3:

Znam kaj, ja sam primetil kod operacije da ima posebnu pažnju (Doktor? D.Z.). Doktor. Baš onaj koji te operiše da ima posebnu pažnju, ja sam baš zbilja to primetil.

— Kad dobije novac onda više pazi? A kad ne dobije onda reže? (D.Z.)

Meni se čini da baš nije ondak...

(Marija Lasić:) Znam kaj bum, pa moj tata je tak otišel. Išel je na bruh na operaciju pa nije ništ dal, nitko nije ništ se interesiral. To je bilo odma za vreme preokreta i lepo, ovaj, on je skiks'al. A ja sam još lepo rekla, ovaj: — Tata, nemoj samo tak ijt. Bumo išli prije najti doktora, nekakve veze. I onda, baš bilo za staru godinu kolinje. Reko: — Bumo zeli jednu šunku.

— A, veli, nisam ja lud, bum ja nosil šunku! Došel bum ja šunku jesti. — Figac. Mi smo se na staru godinu spremili u posjete, već na staru godinu bil zakopan, če bu sprovod. I podlegel. Sad, ili su mu dali prejaku narkozu... (Drago Malec:) Ma nisu, prerezan je.

(Marija Lasić:) Nije pojeo šunku, niti su je oni pojeli.

(Drago Malec:) On je zbilja nepažnjom otišiel s ovoga svijeta. Išiel je ovak bez veze dole, vite, i niko nije maril.

4.

Onda ja sam, prala sam suđe i gledala sam se u špiglu.

— Kakva je bila špigla? (D. Z.)

Špigla ovak mala, jednostavna špigla na stolu. I najedanput mene počelo vleči van, ali svum snagom, tako da sam se ja ovak držala (Pokazuje kako se držala za dovratak. D. Z.). Ovak sam se uprla, nisam se dala van. Kak sam se mogla, tak sam se uprla. To nije bilo niti san, to je bila živa java. I ja se, a ni govoriti nisam mogla niš. Neg je videla, a ova mačua moja, ona je ležala nutra, smo imali kak krevet u kujni, ona je na tom krevetu ležala. I ona vidla kaj meni je da tak stojim. Ja sam sve onak u sebi govorila ali nisam mogla izustiti glasa. I ond' je ona, mene brzo vleče na jednu stran a ovo me vleče van.

Sad, kaj je to bilo, ja nisam ništa vidla. I ona brzo onda octa mene onak s tim kak da se ... Ja sam bila uprav koda sam bila ili hipnozirana ili... ja uopće ne znam kak. To je bilo nekaj strašnoga. Ja to ne bum nikad zaboravila.

5.

Ja sam bila kao dete, bila sam valjda... Točno znam kad je došla (majka, D.Z.) doma taj dan. I ja sam u snu ju vidla. Ona pita: -Deca, kak živite? I tak me milovala po licu. Ja otvorim oči. Oču videti baš. Ali vidla nisam ništa, neg isto tako s tavana ko da je nekaj teškoga, neki predmet pal dolje u hodnik kak smo imali ovak predsoblje.

I na to dojde i tata prek iz sobe i on je čul. I veli on, mislil je da smo mi koji pali iz kreveta: -Deca, kaj se dogodilo, veli, kak je to jako zaružilo. — A ja velim: — Tata, reko, znaš da je sad mama bila doma. Ja sam ju videla. U snu sam ju videla kak je došla i mene milovala ovak po licu i pita: — Deca, kak ste, kak živite?

— Kakva joj je bila ruka? (D. Z.)

Hladna. Hladna ko led. Ko da bi mi komad leda tu pritisnuli.

Al ja sam živo gledala. Ne da sam spala, to je bilo, onak san je bil al nije ono bil tvrdi san. Ja sam točno to osjetila i, ovaj, ja sam živo pogledala sa očima da bi nju videla. Znete, ništ se nisam bojala. Štela sam ju videti. I kad, ovaj, tam to smo čuli kak je to zaružilo. Sad, da li je onda ona dolazila? To je tak zaružilo ko da bi nešto bacil, vreću, neki teški predmet dole, iz tavana dole u hodnik. Evo, isto tak smo čuli kad je tata pokojni došel.

6.

Naš pokojni tata kad je umrl, onda smo mi, imali smo konje i čekali smo da bumo išli napojiti kojne. A ja sam spala tam prek a mama je spala tu. Najedamput, to bilo vak po noči, kak smo išli po noči da bumo napojili konje, smo 'vak navečer došli kasno. I onda najedamput, imale smo onaj

hodnik je bil starinski, gajnk, znate, kaj se onak kvačica se zdigla i to se otvorilo. I sad, naravski, taj se gajnk otvara, kvačica onak točno pada na ružice, i dojde čovjek u gajnk. I sad, mi čekamo, ja čekam tam i mama čeka tu, obadve smo čule. I mi sad čekamo da bu išel, ili bu išel nutra k meni ili bu išel sim k mami. I sad ovak moment čekamo, čekamo i ništ, nitko niš nikom ne dolazi. I onda mama viče, veli, onda tiral konje Juraj Pavliček, peskar. I veli mama: — Juraj, konji su u redu, gotovi su, mi smo konja napojile, dale smo njim jesti.

Mama kakti govori. I onda najedamput smo čuli tak je, ko da se sipala vreća orahov. Tak je to kak zaružilo i nestalo. Više ništ. I sad mi opet čekamo, kaj je sad to. I onda ja dojdem sim k mami. Pitam, reko: — Jeste vi kaj čuli? Veli: — Ma, jesam, veli, ja sam mu rekla.

A ona isto mislila da je to taj koji je nam tjerat kojne, pa da je možda došel pitat da jel smo mi podvorili kojne.

7.

I ovako na badnjak bil sumrak i dolc smo pekli u krušnoj peči kolače kod Stanka. Prije neg sam ja nakitila bor, i ja da idem dole po te kolače i onda, ovaj, kad najedamput ja dojdem do onoga Stankovoga raskršća — to je neki predmet. Neki predmet, silno veliki. Izvaljen preko puta. I ja nemrem ni napred ni natrag. To je tak bilo ko da, ko u nekoj kudeljki, ko majmun, ovak nekaj sličnoga. Ogromni predmet. Samo već je bil sumrak. Nisam mogla viditi šta je to, ali predmet je bil. To se je svalilo iz brega dole pred mene na put. Al to je tak pretcglo cclu cestu da sam ja mogla, nisam mogla ni napred ni natrag, nisam mogla.

Mene toliki strah obišel. I kad najedamput ide odzgora neki sused naš. I to je postala čista cesta. Niti se videlo kud je otišlo, niti kam je otišlo. Normalna cesta za iti. I onda od straha ja nisam se usudila više iti sama dole, neg sam se vratila kući. Onda je išel tata po to, jel ja sam to ispričala, jel sam se bojala kako bu dol kad bum išla natrag.

— Koliko ste tada imali godina? (D. Z.)

Pa imala sam već oko sedamnest godina. Ljudi su rekli da je to može biti mrak ili ovak nekaj. Jel je to bilo baš u prvi mrak. A da neko je, bumo, bumo rekli kao nastoran, napodlit, da more naići na takve stvari.

8.

Kad su pod Medvedgradom kopali zlato, onda su vam bili, tri su bili. I oni kopaju, kopaju i najedamput ide pesek. A to je bil vrag. I onda oni, ovaj, jedan progovori: — Kaj se vraga tu motaš?! I pak im se zaružilo, pa se zaruži to. Čim su bliže do zlata, pa se zaruži. E, kopaju oni dalje, a oni su morali to imati zadatak da ne sme progovoriti reč dok kopaju. Takav su oni zadatak imali. E, onda opet oni kopaju, kopaju, kopaju, najedamput ide gospon s cilindrem. Opet vrag, on je napasten bil. A ovaj drugi pak veli: — Jel te vrag sad donesel u to dobu sim!

I ovo se zasiplje, onda prošel putem. Pak se razgovaraju, pa ti znaš, kad se zasipalo, da ne smeš govoriti. Pak su se oni jedan drugoga, već kad se dvaput dogodilo. E, kopaju, opet oni kopaju, kopaju i već dojdeju, samo kad nisu s krampom, to je bilo u kotlu zlatniki, i samo kaj nisu s krampom već zakaćili to, kad najedamput — gola baba se sajnka u koritu. I sad opet ovaj jedan progovori:

- Pa jelte, otkud te vrag sad donesel, otkud ideš, onak u razgovoru to bilo. I onda im je sve zarušilo se. I tolika bura nastala, toliko nevretime, toliko zlo, da je ovaj vikao: --- Škroki Stanke, škroki Skanke, ne bu goge, škroki Skanke, ne bu goge. —

Oni su imali škrobelnicu i da nek sad škropi, sad su videli da je zbilja to vrag sve nem poremetil i da sad to sve se rušilo za njima, pred njima. Oni su tak bežali odzgora da se to sve za njima rušilo. I škropili su kud su god, imali su svetu vodu sobom. I škropili su. I ovaj kriči Stanku, a to je bil od moje maćuhe otac, deda. Onda taj mu Husak pokojni mu je pričal: — Škroki Skanke, gne bu gogre, škroki Skanke, gne bu gogre. —

A to znači, škropi, da ne bu dobro, jel. Kužite sad. To nevretime, to se za njima i pred njima rušilo, al ni se na njih, znate kak je to, samo ono bilo užasno, strašno za gledati, jel tak. Onda je on tak vikao: — Škroki Skanke, gne bu gogre, škroki Skanke, gne bu gogre.

9.

Moja pokojna baka je kad je umrla imala osamdeset pet godina. Ona je pričala ovako da je ona čula od svog pokojnog oca da je kralj došao ovdje u Šestinski Kraljevec i da je kod Pavliča jeo bažul i okapao kuruzu i da je tim momentom on bio kao jedan težak, kao da je došao iz Bednje. Jer Bednja je nekada bila, bili su ljudi koji su nekad za Šestine radili. I onda ljudi su njemu vjerovali tako duge dok god nisu videli da ima lepe čiste ruke i glatke nokte. Onda su rekli: — Nisi ti iz Bednje. Ti mora da si nekakav veliki gospon koj se oblekel u narodnu nošnju da bi došel k nama kuruzu okapat. —

To je meni moja pokojna baka pripovedala da je pri Pavliču kralj Leopold jeo bažul. I onda to naselje imalo možda desetak kuća, pa se je nazvalo Šestinski Kraljevec kaj je tu kralj bil.

10.

Jeger je išel u oklopu i sva drveća u šumi su padala pred njim. I kad su, veli, naši postavili zamke, niho, veli, u tu zamku nije mogao ući, niti jedan pesek ili lisica. A jeger je, veli, sve te zamke pobral, metnul na jedan kup i njemu je došlo dvadeset pet zečeva u zamku. Veli, jeger — to ti je strašni čovek, on ti ima, veli, zeleni kaput i tu ti ima (pokazuje na rame, D. Z.) hrastovi list. Njega se, veli, čuvaj, taj ti nikad dobro ne bu donesel. Veli, kaj smo mi dane i noći postavljali da bi imali kaj jesti, on je sve naše zamke pobral i sve je naše zajce odnesel. To je priča od moje bake.

11.

Onda su pričali, sad vam ja to ne bi mogo reći, to je bilo tamo negdi kod Somobora, kod Svete Nedelje, to od grofa Erdedija. Da je išo taj neki, neki princ, za onda su kazali princ, sad vam ja ne bi mogel... jel prinz Karlo ili koj je onaj bil ubijen, koj je išel koj je ukinul tu tlaku, znate. I on je došao kod jednoga seljaka, loše obučen, ne, kao radnik, i on kaže, ovaj, pita da li bi imo posla za njega. — Pa, veli, ja bi imal posla. Sutra bi morali iti radit na tlaku, veli.

— Pa dobro, što čete vi, to budem i ja radil.

— Je, veli, znaš šta, onda ga je primil, veli, da nek bude radil kod njega.

— I, veli, znaš kaj, jutros se moramo rano probuditi, vole nahraniti da smo na vreme tamo, da ne bumo dobili batine. —

— Gazda, veli, vi budite bez brige. Ja bum uredil vole, kad se vi probudite da smo mi gotovi, možemo iti, ne. —

Sad gazda misli, stvarno poverovanje imal da je to dobar sluga i šta ti ja znam. I on se jutro probudi kad je bilo vrijeme za krenuti, ali ovaj nije još vole nahranil nitj ništa, nije mogo iti z gladnim volovima. Ovaj na njega, šta.....

— Gazda, veli, ništ vas nije briga, ak bu treba batine, ja ću ih primiti. A ov nije znal ko je taj. I ništa. U tom se svađaju i to sve skupa. Veli: — Ništa ja bum se zgovoril na tebe.

I tako oni idu. Več drugi su naorali možda jedan slog, kak se kaže, ili dva, ne sa volima. Ovaj istom dolazi. Je, sad onaj tam koji je bil, taj palir ili panuš, panuš su mislim prije govorili, ne, dojde, veli:

— Šta je?

— Veli, čujte uzel sam novoga slugu i on je rekel da budi bez brige, vcli. I ja kad sam se probudil da bum išel na vrijeme, nisam mogel sa volima iti gladnima, moral sam ih nahraniti, i tak.

— Je, veli, znate kaj, dvajest pet je odredil da bu dobil, ne.

Dobro je. Veli. — Gazda ja ću primiti, ne.

I onda hajde, kad ga je udaril prvi puta, onda da je progovoril, veli: — Alaj, Bože, ala je širok svijet!

To je od prvog udarca. A onda kad ga je udaril drugi puta, onda je progovoril: — Bože, koliko ima sirotinje po svijetu!

A kad ga je udaril treći puta, onda je reko:

— Stop. Što si tukao, tuko si, više nećeš!

Onda se otvoril i pokazal je da je to taj princ. Ja vam ne bi mogo točno reći koji je bio taj, ne. I to su starci tak pričali. Da li je to bilo ili ne, ja ne znam. Tak bilo priča ne. Je, sad ovomu je opal mač iz ruke, koji ga je udaril, ne. I veli: — Tebi se neće ništa dogoditi. Tlaka prestaje, a grof neka dojde pred mene ili neka donese dvanajst klatara svojih crijeva. I na to da je Erdedi poludio.

Tako su nam starci pričali, ne. Evo, ja sam dijete bil, to slušal sam i to mogu reći da je tako.

12.

— Ja sam išo iz Gračana. Ja sam tiro konje, a ti si odostrag sedil.

— Oko pola noći smo išli kasno, tamo radili, večerali i kojne napojili, i malo pili i napili se, a ne previše. A boga ti, mi dojdemo u Gračane, dojdemo u onaj jarak, ti boga, sve bijelo i neko bažurinje pred nas samo se bacilo, bažurinje, ono kolje od graha neko bacil. I svi u belini hodiju.

— Ljude smo vidili, ali bez glave.

— A kad je to bilo (D. Z.)

To je bil drugi ili treći dan posle onog slučaja na Mirogoju, kad se tramvaj zaletil. Svi u beline, s nima smo se sreli al nismo mogli progovorit ništa. Konji su poskočili onak. Ja sam teral, on si je odotrag sedil.

— Ja sam odotrag sedil. Ja Joži velim, ti boga, reko, kaj ti, ti nas buju sad pobili. A dole još idemo mi jedno petsto metara, još jedna grupa. Samo u beline. Bil je i pop.

13.

A ja sam evo išel iz Gračana isto, oko jedan sat noću. Tam žejnska umrla. Mesečina svetli ko, ko beli dan. Jedan sat noću. I pred podrumom takvi kojn, takvi sivi kojn, a ja sam imo sivca i rišana. Ja idem, na senu sedim, gledam, joj kaj sam se prepal, kaj sam se prestrašil.

14.

To bila Karijolka, ona imala cučiče, mesto dece rodila. Bila kažnjena. Svezali su je kobili za rep i tak su ju vlekli.

15.

Onda pak i za ovo isto su pričali da je odila na Kraljičin zdenec — Črna kraljica, to je bila gazdarica od toga Medvedgrada. Onda ona kad je došla na Kraljičin zdenec po vodu, onda su kopite kobili okrenute bile prema gore a dolje je stajala ovak.... (pokazuje).

— Da li ste čuli da je jela kopuna? (D. Z.)

Da. Da je jela. I ona je rekla kad je bil taj kopun, kokot pečen, onda je ona rekla da sad nek — ko je takav junak da njoj skine toga kokota iz ruke. Iz Turovog polja je grunul top i ode kraljica s kokotom. To su Turci valjda bili.

16.

Isto deda pripovedal kak su bili u šumi pastiri, pasli svinje, i najedamput ide gospon s cilinderom, tira jato puov ispred sebe. I ovaj kriče: Pu-i, pu-jek, i z bičem. I onda su pričali da kak ih je bilo strah, kak su im rasli lasi. Puhi, to je u veličini kao krta.

17.

— Što ste čuli o Matiji Gupcu?

O, pa da je on bil dobar čovjek, htel je da narod koji je ovak patil da ga oslobodi, da to takvi čovjek biu, dobar. Više ih je bilo.

— Koga je više bilo? (D. Z.)

Ovaj, kak je Matija Gubec, da takvih bilo više.

18.

— Da li ste čuli da je na katedrali u Zagrebu bila turska glava? (D. Z.)

To sam nešto čuo, ne bi vam to mogó reći. Nego ono da je to uvijek zvoni u devet sati, da to zvoni radi toga kad su Turci bili zaustavljeni pred Turapoljem, ne. Na katedrali zvoni što su Turci zaustavljeni da nisu došli u Zagreb. To su stari naši ljudi pričali.

19.

Bil je jedan Zagorec u gaćama. I on je z rogljama štel ubiti kralja. A kralj je jako dalko bil, pa su njega na putu vlovili. Pa su toga, kad su ga vlovili, onda je on pripovedal ko je taj bil koji je narod bunil. A to ti je, veli, bil nekakvi Zagorec, imal je veliku rubaču i gače i štel je narod pobuniti protiv cara. A car i Bog to je za nas jedino na svetu. I onda su ti njega lepo otpeljali na Gornji grad pred, veli, cirkvu Svetoga Marka i tam su ti ga spekli. Deli su, veli jedan železni stolec i jednu veliku krunu na glavu i onda ti je on tak poginul. Jer, znaš, on ti ipak ni imal prav da se protiv Boga i kralja digel.

Kazivači

1. Mato Benko, rođ. 1922, Šestinski Kraljevec, k. br. 140.
Tekst br. 11 i 18. Snimljeno 19. I. 1974, kolut br. 711.
2. Branko Herceg, rođ. 1935, vodoinstalater, Šestinski Kraljevec.
Tekst br. 9, 10 i 19. Snimljeno 24. III. 1974, kolut br. 721.
3. Marija Lasić, rođena Benko, 1928, Šestinski Kraljevec.
Tekst br. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 14, 15 i 16. Snimljeno 19. I. 1974, kolut br. 710.
4. Katarina Lasić, rođena Ferenc, 1891.
Tekst br. 17. Snimljeno 19. I. 1974, kolut br. 710.
5. Juraj Lasić, rođ. 1925, Šestinski Kraljevec.
Tekst br. 13. Snimljeno 19. I. 1974, kolut br. 710.
6. Josip Mitak, rođ. 1935, Šestinski Kraljevec i Juraj Lasić.
Tekst br. 12. Snimljeno 19. I. 1974, kolut br. 710.
7. Drago Malec, rođ. 1922, privatni prijevoznik, Svernjak 6, Šestinski Kraljevec.
Tekst br. 1 snimljen 19. I. 1974; tekst br. 3 snimljen 1. VI. 1975, kolut br. 873.

Divna Zečević

EVERYDAY NARRATION AND ORAL TRADITION IN THE
SUBURBAN VILLAGE OF ŠESTINSKI KRALJEVEC NEAR ZAGREB

Summary

The text which introduces the collected material describes the reactions of some people in the suburban village of Šestinski Kraljevec near Zagreb to modern elements which affect this community and the way of life of its members. The author discusses the role of the mountain stream which flows through the village, the life of the Šestine laundresses, work in the nearby quarry, house-to-house milk delivery in the city, the new role of singing in the village, and the attitudes of the story-tellers and narrators to changes brought about by the modern times. The conclusions are drawn from personal observation and conversations with villages centering on the topic or »life in former times and now«. In these conversations, tradition appears in the form of reminiscences of certain »facts« dating back to the narrators childhood and early youth. In their talks with the author the narrators did not confine themselves to mere facts but also gave their subjective interpretation.

The narrated material — real-life stories, traditional narratives, and comic stories — was recorded in the course of these conversations and was also based on the confrontation between the past and the present. Though the narrators were emphatic in claiming that »nowadays« the narrating tradition is not as much alive as it used to be (complaining even that it was dead), oral communication was found to be an important part of life in the village and very closely connected with the narrating tradition of the kind found by the author in the rural parts of the Hrvatsko Zagorje region to the north of Zagreb. The proximity of the big city has not, for instance, made people forget the story of the abolition of villenage, while many stories which tell of the action of dark and mysterious forces that cause a person to get lost in the forest have now changed their setting and take place in Zagreb instead (where the hero gets lost in the maze of streets but in a completely modern setting, so that he even rides the tram).

The narrated material recorded in Šestinski Kraljevec is presented here in a representative selection.

(Translated by Vladimir Ivir)